

PASSIO SANCTARUM VIRGINUM FLORÆ ET LUCILLÆ.

(29 Julii.)

Cum adnotationibus Guillelmi Cuperi S. J.

PROLOGUS.

Deum mirabilem in sanctis suis, Psalmista teste, didicimus (*Psal. LXVII*), non solum in eo quod mirabilia signa per eos operatur in his qui infirmantur; verum etiam quod per eum ipsi convalescentes de infirmitate communi, fortes facti sunt in bello. Infirmitas enim hominum avet mortem fugere, maxime vero si sit cum cruciatibus inferenda. Sed sancti martyres hanc infirmitatem per Dei gratiam superantes, non solum oblata pertulere tormenta, et per ipsa suam vitam fuderunt; verum etiam ultro se tyrannis et carnificibus ad pœnas atrocissimas obtulerunt. Quod hominum genus optimo jure dixerim, divino munere, fortitudinem suam vultasse. Cum, quod per naturam amatur, nullo cogente depouunt, et quod naturaliter exhorretur, ipsi sua sponte sequuntur. Quod siquidem mentis robur, quamvis in viris ipsis mirabile sit, et summis laudibus dignum, longe tamen est mirabilius et laudabilius in sexu **501** femineo, qui frigiditate suæ naturæ timidus et mollis est; et sicut bellis ineptissimus est, ita gladios odit et arma; et non solum conspectum, sed et memoriam sanguinis perhorrescit. Hæc idcirco præmiserim ut intelligatis, fratres charissimi, quales quantæque sint virgines, ad quarum solemnia convenitis (**552**), in quibus non solum religionem venerari debemus, nec virginitatem tantum, sed et ipsum martyrium, nec quaecunque martyrium, sed tale ad quod ipsæ sua sponte de remotis regionibus non secus quam ad summas delicias cucurrere. In quo summæ fortitudinis actu non solum emicuere, sed etiam suæ virginitatis exemplo, barbarorum regem nondum baptismatis unda renatum, ad idem certamen, eodem subeundum affectu æmulatione sanctissima, perduxerunt. Quas quidem virgines et regem si comparemus ad invicem in actu tantæ virtutis, sexu quidem superant pietate et exemplo; superantur autem a rege, quod is nondum regeneratus in Christo, tirocinium suum a tanta celsitudine perfectionis incepit, ut prius martyr fieret, quam fidei susciperet sacramentum; et qui lotus aqua non fuerat, suo sanguine lavaretur. O vere spectaculum

A maximum, cernere eum qui Christianus non fuerat, cervicem, pro Christo tendere; et eum qui nondum erat renatus baptismate, per martyrii palmam baptizatis plurimis anteferri! Sed ipsa nobis historia (**553**) jam loquatur, ipsa nobis sanctorum originem, ipsa eorum vitæ progressum, ipsa consummati certaminis gloriam jam proponat.

CAPUT PRIMUM.

Harum sanctarum virginum pietas, captivitas et in captivitate libertas.

Urbem Romam universas urbes omni nobilitatis genere præcessisse, et caput orbis fuisse manifestum est. Si enim ante Christi Domini nativitatem consideres, Romanos invenis rerum dominos; sin post, per B. Petri sedem caput orbis effectam vides; si viros qui provenerant in ea, mente revolvas, consilio cautos, strenuos armis, fortitudine summos, præstantes justitia, moderatos in rebus omnibus comprobabis. Unum quod ante Christum defuerat, fidei scilicet pietas, per Petrum illata, urbem, quæ eatenus in cæteris cæteras superaverat, nobilitavit adeo, ut in hoc etiam cæteras antecedit. Quid enim sufficiat numerare quod hujus urbis indigenæ Christianis temporibus bello paceque claruerint? Vincit quidem opinionem eorum numerus, vincit et fidem. Sed inter eos qui cruciatibus suis regnum cœlestem mercatisunt, hæc nimirum, ad quarum solemnia **502** convenitis, specialem obtinent dignitatem. Virilem siquidem animum induentes, Romæ progenitæ, Romæ religiosissime vivere, Romæ defungi demum constantissime meruerunt. Gloriosæ igitur virgines Flora et Lucilla sorores, temporibus quantum intelligi potest, et datur, Antonini, cognomento Pii (**554**), cum Romæ suis sanctis moribus in conspectibus divinis arderent; foris vero secundum nominum suorum proprietatem florent et lucerent, apostolicam vitam delegerunt, qua se a terrenarum amore retraherent, et corporis sui sanctificata vascula pudicitiae sanctificatione litarent; et quæ noverant per superbiam angelos corruisse, per humilitatem sibi ad cœlos pararent ascensum. Cum igitur per hæc et alia benefacta Deo hominibusque placerent; voluit eas

J. CUPERI NOTÆ.

(552) Hinc colligo hanc narrationem in annua harum virginum festivitate institutam esse (a).

(553) Non exprimitur utrum hæc historia tunc fuerit scripta, vel traditione duntaxat accepta. Vide quæ de simili Petri Damiani textu in commen-

(a) *Exstant in t. VII Julii Bollandiani.*

tario prævio num. 30 dixi.

(554) Antoninus Pius ab anno Christi 138 usque ad 161 Romanum imperium tenuit, ut in commentario prævio n. 7 dictum est.

Dominus per tribulationes, veluti aurum per ignem probare, ut eas apud se gloriosiores efficeret. Cum enim Deus virgines sanctas virtute fortitudinis instruxisset, noluit eas latere, sed in campum certaminis prodire: ut quæ sui corporis passiones et diaboli tentationes vicerant, ipsum etiam sæculum superarent. A levioribus igitur sumens initium consilio sancto suo, quomodo de malis etiam elicit bona, sanctas de regione sua subduci permisit, ut et patientiæ meritum sumerent, et nomen Christi exteris gentibus nuntiarent, et eas ad ejus cultum adducerent.

Erat siquidem per ea tempora in Africæ (355) partibus rex barbarus, nomine Eugegius, qui Romanis regionibus infestus, eas depopulare (356) conatus, inter reliquos captivos, virgines sanctas, volente Deo, in suam regionem adduxit: quas cum juvenili ætate et pulchritudine præstantes videret, in earum exarsit amorem. Quibus cum cultu regio mundum muliebrem exhiberi curaret, Flora virgo prudenter advertens quid intenderet barbarus, ait ad eum: Vide quid facias. Nam potentissimum sponsum habemus, qui nostris suisque permotus injuriis, furorem suum exagitat in te. Furit auditis his barbarus; et superbiæ vanitate turgidus, non putans inveniri posse quemquam qui in se possit exercere vindictam, turbata mente et arroganti voce respondit: Et quis est sponsus vester, cujusve potestatis, ut injurias suas vel vestras in me possit ulcisci? Virgo vero Domini Flora nihil trepidans et femineæ cogitationi virilem fiduciam inserens; Deum, inquit, et Dominum Jesum Christum sponsum habemus, qui coelum terramque de nihilo condidit, et universa quæ cœli ambitu continentur. Cui cuncta deserviunt, cui nihil potest esse difficile; huic Domino Deo nos ipsas spondimus, huic immaculato corde et corpore servimus. Quod violari, quod pollui, quod tuæ libidini deservire **503**, quam absonum, quam impium, quamque sit impossibile videas. Neque enim potest persuadere tibi, si templum Dei, quod sumus nos, violare tractaveris, te impune iturum (*I Cor. III, vi*); sed certo certius tibi persuadere debes te protinus disperdendum ab eo quem in nostris lacessis injuriis. His auditis, invictissimus rex, tantam femineæ miratus constantiam, facundiam et castitatis amorem, Domini nutu terretur, et impurum affectum, quo virginibus stuprum paraverat, in religionem commutans, Deum summum et verum in earum pectoribus veneratur; statimque jussit eis secretum et ornatum cubiculum præparari, ad quod nulli virorum pateret ingressus, sed solis virginibus, quas perpetuo sanctarum obsequio dedicaverat. Quibus etiam mandavit ut ab earum ministerio non recederent, sed eis summa reverentia

A deservirent, utpote ancillis Dei qui moraretur in cœlis.

Videntes igitur sanctæ sorores tantam Dei providentiam circa se, qua de prædone patronum et de corruptore pudoris assertorem effecerat, et principum curiam in monasticum claustrum commutarat, divinum consilium admiratæ, gratias agebant ingentes omnium honorum auctori qui et in captivitate positas, apud alienigenam regem tantam gratiam invenire fecisset, pro cujus incolumitate simul et salute perpetua, Deum, prout justum erat, frequenter orabant, ne qua notari possent ingratitude macula. Formatur interim animus regis ad fidem, et in tantum earum sacris precibus confidebat, ut et profecturus ad bellum, se eis instantissime commendaret. A quibus cum juberetur bono animo esse, vel audiret se domum cum salute reversurum, quasi cœlesti munitus oraculo, victoriae spem certam concipiens, descendebat in prælium et semper nutu Dei victoriam reportabat. Quibus evidentissimis earum signis sanctitatis rex intelligens per earum se preces esse protectum a Deo, et in cunctis agendis adjutum, majori virgines prosequatur honore, et velut matres habebat, beatum se judicans et regnum suum (357) quod ancillarum Christi protegebatur meritis et precibus firmabatur.

CAPUT II.

Virginum e captivitate liberatio, reditus ad Romam et martyrium una cum suo raptore.

C Virginibus igitur sanctis in Africana regione sub Eugegio rege, religiose sancteque degentibus, et rege jugibus illas obsequiis et beneficiis prosequente, jam annus vigesimus agebatur, ex quo fuerant de sua propria civitate captivatae. Post quod temporis spatium, volens Dominus Jesus fidelissimas sponsas **504** suas de sæculi præsentis eruere laborioso certamine, et in ipsum cœlestem thalamum introducere, et sciens illas ad martyrium subeundum esse promptissimas, noluit eas domesticis tantum triumphis ornari; verum in campum prodire, et aucto certamine gloriosam vitam gloriosi martyrii triumpho finire. Non enim frustra rex noster milites suos fortissimis armis accingit, quod profecto tunc faceret, si quos ad martyrium roboraret, et certamen non opponeret, et naturæ sineret in pace concedere.

Sponsus igitur suus sub intempestiæ noctis silentio per visionem apparet, et eas his verbis alloquitur: Dilectæ sponsæ, nullam ultra moram in his regionibus facite, sed surgentes ad patriam vestram redite, ubi vos oportet per martyrium consummari. Quibus auditis, virgines gavisæ gaudio magno pro tanto nuntio et beneficio sponso Christo summas

J. CUPERI NOTÆ.

(355) Patria hujus reguli in tribus manuscriptis actorum apographis siletur, ut in commentario prævio observavimus.

(356) Depopulatio ea facile intelligi potest juxta ea quæ in commentario prævio num. 48 vel 62

notavimus.

(357) Hic ditio istius dynastæ vocatur *regnum*, etsi Dinus ex actis Aretinis ob eam vocem omissam argumentetur, et nomen regis mitiget, ut in commentario prævio n. 42, videri potest.

gratias egerunt, et mane suo principi narraverunt, rogantes ut sibi liceret ad patriam, secundum oraculum ad se factum ad palmam martyrii consequendam, redire. Tunc vero hæc audiens rex et perpendens impium simul et impossibile divinis refragari præceptis, et alta consideratione pertractans, eatenus se per præsentiam virginum in rebus bellicis non modo servatum esse, sed auctum, et per eas in omnibus gloriosum effectum, per earum absentiam sibi vitæque suæ timens exitium, decrevit earum itineribus comitem se tribuere, et dixit ad eas: Quandoquidem vobis recedendum est et integrum mihi non sit post vestrum discessum in his regionibus remorari, si permittitis, veniam et ipse vobiscum. Innuentibus autem eis et id fieri cupientibus, et asserentibus insuper ipsum Christiano gregi certo certius aggregandum, quasi divino responso permotus, regno, filiis, et uxore dimissa, ancillarum Christi comes efficitur, et qui jam virgines barbarico furore de regionibus earum abduxerat, quasi pater amantissimus reducebat. Inter utrumque si conferas, mutationem divinæ dexteræ contueris. Ibi enim Eugegium lupum ferocissimum invenis, hic mansuetissimum agnum. Aliena tunc rapere, virginitatem corrumpere, innocentes occidere conabatur; at nunc sua pro nihilo ducit, pudicitiam asserit, pro Christo mori desiderat atque ad vitam ponendam pro Christo sua sponte de longinquis regionibus occurrit. Mirentur hæc gentiles et increduli; mirentur nescientes Deum in sanctis suis esse mirabilem (*Psal. LXVII*), sicut præfati sumus (358). Nos enim hujusmodi non mirari, sed amare debemus, fidelibus omnia scientes possibilis.

Imperantibus igitur Romæ M. Antonio Vero et Commodo Aurelio (359), anno scilicet Domini centesimo octogesimo vel circa, sanctæ virgines Flora et Lucilla sorores, cum Eugegio rege ad martyrium suscipiendum pro Christo urbem Romam intrantes, inveniunt, 505 agente præfecto urbis, Helio nomine, furorem gentilium contra Christicolas desævire. Quem illæ minime veritæ palam se ostenderunt, et a satellitibus comprehensæ, præfecto urbis Helio (360), præsentantur. A quo de Christiano cultu percunctatæ Christianas incunctanter se astruunt, adjicientes se post annorum viginti captivitatem jussu Christi Romam ad martyrium rediisse. Quibus Helius: Præceptum imperatorum asserit et inculcat id esse ut Christiani litent, vel gravibus suppliciis occidantur. Ad hæc virgines responderunt paratas se pro vivo veroque Deo vitam propriam ponere, ad quod ipsæ revelatione divina de longinquis mundi regionibus advenissent. Tunc impius Helius, videns eas non posse de sancto proposito amoveri, jussit eas felici cruore damnari. Juxta cujus imperium, astante Eugegio et

J. CUPERI NOTÆ.

(358) Similia divinæ gratiæ miracula in sacra Scriptura et historia ecclesiastica adhuc occurrunt.

(359) Ne his imperatoribus, quorum nomina hic luxata aut transportata sunt, vide Tillemontium,

earum constantiam admirante, a lictoribus capiteplexæ, martyrii coronam adeptæ sunt.

Post quarum excessum, videns Eugegius rex Floram et Lucillam matres suas et dominas per tantam constantiam coronatas se superstitem reliquisse, ardens amore martyrii, cujus in sexu femineo jam exempla processerant, præfecto ultro se obtulit, dicens: Et me ipsum cum eis deponere, quoniam ambæ dominæ meæ sunt, et post earum excessum vivere renuo. Interrogatus autem quis esset, nomen edicit et patriam, virginum quoque et suam omnem historiam manifestat, adjiciens se pro nomine Jesu Christi mortem appetere. Retractabat Helius et revocabat in dubium quod hic, qui Christianus non erat, vellet pro Christo defungi. Cui rex Eugegius dixit: Effusio mei sanguinis me Christi cultorem efficiet, qui me a sua gratia alienum non ducet. Postquam fidei confessionem vir venerabilis jussu præfecti capite truncatur. Sic virgines gloriosæ, Flora et Lucilla, cum Eugegio rege capitis obtruncatione et morte immortalitatem acquisierunt iv Kal. Augusti, quas ad thalamum summi Sponsi spiritus angelici deduxerunt; quem dum viverent, et in morte, toto mentis affectu atque amore prosecutæ sunt, pro quo divitias, voluptates, honores et vitam ipsam, qua nihil homini charius, libentissime contempserunt. In quo quiescentes et beatæ pro voluntaria paupertate inæstimabiles et veras divitias acquisierunt; pro temporalibus jejuniis, æterna convivia; pro contemptu pruritus sædissimi, honestatem et perpetuas voluptates; pro ridiculis et puerilibus hujus vitæ, veros, solidos et sempiternos honores; et pro momentanea fragilique, vitam meruere perpetuam.

CAPUT III.

Sanctorum corporum sepultura et translatio.

Corpora vero eorum a fidelibus collecta sunt et Christiana pietate sepulta in suburbano civitatis Ostiensis, ubi quieverunt annos 506 per septingentos et ultra, videlicet usque ad annum Domini nongentesimum primum. Quo tempore religiosus pater Joannes episcopus Aretinus, cancellarius palatinus, sacra sanctarum Floræ et Lucillæ et Eugegii regis corpora a Benedicto ejus nominis Romano pontifice III petiit et accepit. Quæ per familiam suam deferri religiose curans Aretium versus, ipse, ne per Romanos impedimentum aliquod pateretur, per aliam viam reversus est. Volente autem Deo nomina meritaque virginum ad suam et earum gloriam divulgare, contigit quadam die familiares episcopi cum sanctis corporibus hospitari inter lacum, Disortium nomine, et Aretinam paludem. Accolæ vero loci, domini autem inprimis, ex reverentia loci et religione familiæ cognoscentes sacras

tom. II *Hist. imperat.*, pag. 562 et sequentibus.

(360) Ubique occurrit ille urbis præfectus Helius, quamvis martyrium harum virginum tempore mutum diverso a quibusdam collocetur.

reliquias, nutu Dei quamdam ex eis impetrare particulam. Ut autem secundum apostolica monita tantis Dei beneficiis essent grati, in honorem Dei, et B. Mariæ, ac SS. Floræ et Lucillæ basilicam condiderunt, et per sanctas earum reliquias dicari fecerunt. Nomen etiam oppidi principatusque sui a sanctæ Floræ nomine denominari jusserunt, cum primum oppidum Amia, et ipsi Amiatae comites dicerentur.

Ab oppido igitur sanctæ Floræ et religiosi comitibus abeuntes iter prosequabantur inceptum jamque ad Aretinam planitiem propinquabant, cum ecce consilio Dei, jumentum quod sacra corpora deferebat, ulterius se deduci nullis adhortationibus vel verberibus admittebat. Attoniti ministri, et semet invicem expectantes et quid sibi vellent martyres ignorantes, episcopo, qui jam Aretium pervenerat, quid sibi contigisset intimare non negligunt. Tunc devotus antistes, accepto nuntio, et maxima deductus multitudine clericorum et populi perrexit obviam sanctis, et præmissis precibus sacris et lacrymis aspersus per seipsum jumentum illud movere conatus est. Quod cum et ipse non posset, inito cum suis consilio, jumentum abire sinunt, pro certo sciens eum locum a sanctis electum, ad quem sua

A sponte veterinum animal advolasset. Quo facto, brutum animal ab angelis Dei, sanctisque martyribus ductum, quasi de carceribus erumperet, cursu velocissimo montem, qui tunc Titanus dicebatur, ascendit, et in loco certo sanctis cœlitus constituto constitit, qui ab urbe Aretina per duo millia fere passuum distat. Ubi brevi devotione fidelium basilica facta est, et monachorum cœnobium, quod sanctitate commorantium in eo et interventu virginum crebris magnisque miraculis in multos annos mirabiliter adolevit. Pro ejus celebritate cœnobii, et devotione sanctarum, castrum ibi conditum est, et a sancta Flora, sicut et mons ipse totus, accepit nomen quod annis plurimis floruit.

(361) *Monasterium vero anno Domini millesimo centesimo nonagesimo tertio per factiones Aretinorum Ghelfas et Ghibellinas dirutum est. Qua 507 desolatione peracta, cum sanctis reliquiis translatum est in urbem Aretii, ubi usque hodie virgines sanctæ magna populi veneratione coluntur. Castrum vero postea, anno Domini millesimo centesimo nonagesimo sexto, propter easdem factiones, dirutum est regnante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.*

J CUPERI NOTÆ.

(361) Addita hæc prorsus sunt de ruina monasterii et castri sanctæ Floræ.

EXPOSITIO VISIONUM SS. MARTYRUM MARIANI ET JACOBI.

(30 Aprilis.)

Horum sanctorum Vitam ab auctore oculato teste conscriptam Henschenius inter Acta sanctorum ad diem 30 Aprilis vulgavit et illustravit adnotationibus. Sacra eorum corpora in Eugubina asservantur ecclesia, quæ ipsorum titulo est insignita; ipsorum autem martyrium circa annum Christi 259 accidisse traditur.

Jam vero, ut de istis visionibus istorum sanctorum aliqua succincte pertractemus, quis est, quem beatus Marianus judicem in tribunali viderat, nisi ille, qui in cœlo præsidens, accepto a Patre judicio, de vivis et mortuis judicat? Sicut scriptum est: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan. v)*. Qui honesta et decora facie videbatur; quia hic est de quo dicitur: *Speciosus forma præ filiis hominum (Psal. xliiv)*. Hic itaque ad tormenta confessores præcipiebat ascendere, quia quantumlibet furibunda persecutorum dementia sæviat, quantumlibet ad patiendum pro Christo devotus fidelium animus inardescat, ad martyrii celsitudinem, nisi quem ille occulto suo judicio provexerit, non aspirat. Multis autem gradibus ad summitatem Catastæ erat ascensus, quia multis virtutum gradibus ad perfectionis summam conscenditur: et sic demum ex divina gratia ad martyrii celsitudinem pervenitur.

C Quod autem B. Marianum in altiorem Catastæ locum martyr Cyprianus extulit, hoc intelligere debemus, quia speciali dignitate martyrii eum Dominus inter martyres sublimavit. Sed quid est quod, præcipiente Domino, B. martyr in locum passionis ascendit, sed tunc passionis martyrium non accepit, nisi quod vir quisque perfectus, qui jam se in virtutum arce erexit, quia jam totis nisibus ad moriendum pro Christo mentis intentionem firmavit: huc tamen differtur, quatenus ejus desiderium amplius quotidie augeatur? Unde in hac visione recte dicitur: *Exurgens judex ad prætorium suum ibat, quem nos pariter sequebamur. A loco quippe tormenti ad prætorium suum judicem sequentibus martyribus ire est, ab effectu martyrii Dominum electos suos aliquanto suspendere, et eorum mentes per contemplationem ad supernum gaudium interim sublevare. Et notandum quod se quidem cum altero martyre sequi pariter dixit; judicem vero non si-*